

دانشگاه الزهرا (س)

دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته برنامه ریزی درسی

عنوان:

مقایسه تأثیر شیوه های ارزشیابی (توصیفی - سنتی) بر میزان خلاقیت دانش آموزان مقطع پنجم ابتدایی شهر تهران

استاد راهنما:

دکتر عذرا دبیری اصفهانی

استاد مشاور:

دکتر پروین احمدی

دانشجو:

زهرا شریف زاده

تیر 1389

بسمه تعالی
فرم صورتجلسه دفاعیه می‌شناسی ارشد

به موجب نامه شماره ۷۹۸۹ مورخ ۸۹/۴/۲۹ جلسه دفاع از پایان نامه خانم زهرا شریف‌زاده
دانشجوی رشته برنامه ریزی دانشگاه علامه قزوینی در تاریخ ۸۹/۴/۲۹ در روز دوشنبه
مورخ ۸۹/۴/۱۴ تحت عنوان اثر بخشی شیوه‌های ارزشیابی آموزشی - سنتی ابراهیم علی‌خانی
دانش آموزان مقطع پنجم ابتدایی شهر تهران در اتاق کنفرانس
ابتدا خانم زهرا شریف‌زاده گزارشی از کار پژوهشی خود را ارائه کردند و سپس به سئوالات اعضای هیئت داوران
پاسخ دادند. در پایان هیئت داوران رسانه دانشجو را نمره ۱۹/۲۵ و امتیاز عالی مورد قبول قرار تکلیف دادند

هیئت داوران:

- استاد راهنما: دکتر خدرا پوری
- استاد مشاور: سیده امیدی
- داور داخلی: غزوت خادری
- داور خارجی: محسن پور

عزت خادری
نام و نام خانوادگی مدیر گروه

سرده پوری
نام و نام خانوادگی رئیس دانشکده

تقدیم به:

همسرم و فرزندم

که وجودشان مصداق صداقت و عشق و تبلور گذشت و فداکاری است.

و همواره با بردباری تمام در دوران تحصیل مرا مساعدت و یاری

نمودند.

با ژرفترین سپاس ها:

از استاد ارجمند و مهربانم، سرکار خانم دکتر عذرا دبیری
اصفهانی به خاطر توجه و دقتی که داشته و اینکه وقت گرانبهایشان را
در اختیار من گذاشته و همیشه با صبر و حوصله و انبوه دانسته های
خود مایه دلگرمییم بودند.

از استاد ارجمندم، سرکار خانم دکتر احمدی که با سعه صدر
راهنمایی های ارزشمندی را برای بهبود تحقیق ارائه فرمودند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول
1.....	مقدمه.....
3.....	بیان مسأله.....
6.....	هدف کلی پژوهش.....
6.....	اهداف ویژه پژوهش.....
6.....	سؤال پژوهش.....
7.....	فرضیه های پژوهش.....
7.....	ضرورت و اهمیت موضوع.....
10.....	تعاریف نظری و عملیاتی.....

فصل دوم

13.....	مقدمه.....
15.....	تاریخچه ارزشیابی در جهان.....
17.....	تاریخچه ارزشیابی در ایران.....
21.....	تعریف اصطلاحات ارزشیابی.....
21.....	تعریف سنجش.....
22.....	تعریف اندازه گیری.....
23.....	تعریف ارزشیابی.....

24..... رویکردهای ارزشیابی

بررسی عناصر برنامه درسی رویکرد رفتارگرایی

31..... شیوه های ارزشیابی سنتی

32..... برنامه درسی

34..... فرایند یاددهی - یادگیری

34..... نقش معلم

36..... نقش دانش آموز

بررسی عناصر برنامه درسی شناختگرایی و ساختگرایی (ارزشیابی توصیفی)

37..... برنامه درسی

38..... فرایند یاددهی - یادگیری

39..... نقش معلم

40..... نقش دانش آموز

41..... شیوه های ارزشیابی

42..... اصول حاکم بر ارزشیابی پیشرفت تحصیلی

45..... مشخصات طرح ارزشیابی توصیفی

52..... ویژگی های ارزشیابی توصیفی

60..... راهکارهای عملی ارزشیابی توصیفی

60..... ارزشیابی تکوینی

62..... بازخورد توصیفی

63..... خودسنجی و همسال سنجی

63..... آزمونهای عملکردی

66.....	پوشه کار.....
67.....	مشکلات نظام ارزشیابی سنتی (کمی).....
83.....	ارزشیابی چگونه می تواند در بروز و رشد خلاقیت مؤثر باشد؟.....
86.....	مقدمه خلاقیت.....
86.....	تعریف خلاقیت.....
	دیدگاه‌های مختلف نسبت به خلاقیت
87.....	دیدگاه گانیه.....
87.....	دیدگاه گیلفورد.....
89.....	دیدگاه تورنس.....
91.....	مکتب رفتارگرایی و تداعی گرایی.....
92.....	گشتالت و شناخت گریبی.....
94.....	انسان گرایی.....
96.....	مکتب روانسنجی.....
98.....	عوامل خلاقیت.....
101.....	هوش و خلاقیت.....
103.....	خانواده و خلاقیت.....
105.....	ویژگیهای شخصیتی خلاق افراد.....
106.....	شیوه های آموزش خلاقیت.....
110.....	انگیزه درونی و بیرونی.....
111.....	شیوه های پرورش خلاقیت در مدرسه.....
115.....	اصول تورنس.....
118.....	موانع خلاقیت.....

118.....	موانع درونی.....
121.....	موانع بیرونی.....
122.....	موانع خلاقیت در مدرسه.....
127.....	شیوه های اندازه گیری خلاقیت.....
130.....	خلاصه تحقیقات انجام شده در ایران.....
136.....	خلاصه تحقیقات انجام شده در خارج از کشور.....
142.....	جمع بندی تحقیقات.....

فصل سوم

144.....	مقدمه.....
144.....	روش تحقیق.....
144.....	جامعه پژوهش.....
145.....	نمونه گیری.....
145.....	ابزار پژوهش.....
146.....	اعتبار آزمون.....
146.....	پایایی بازآزمایی در نمونه ایرانی.....
147.....	روایی آزمون.....
147.....	معرفی آزمونهای تورنس.....
150.....	نمره گذاری آزمون.....
152.....	روش تجزیه و تحلیل اطلاعات.....

فصل چهارم

153.....	مقدمه.....
154.....	یافته های توصیفی.....
160.....	یافته های استنباطی.....

فصل پنجم

171.....	مقدمه.....
173.....	بحث و نتیجه گیری.....
183.....	محدودیت ها.....
184.....	پیشنهادات.....
185.....	پیشنهادات پژوهشی.....
186.....	فهرست منابع فارسی.....
191.....	فهرست منابع لاتین.....

پیوست

چکیده انگلیسی

فهرست جداول

- جدول (4-1): فراوانی و درصد جنسیت افراد مورد مطالعه.....154
- جدول (4-2): فراوانی و درصد شیوه ارزشیابی.....155
- جدول (4-3): فراوانی و درصد تحصیلات پدران نمونه مورد مطالعه.....156
- جدول (4-4): فراوانی و درصد وضعیت اشتغال پدران افراد مورد مطالعه.....157
- جدول (4-5): فراوانی و درصد تحصیلات مادران نمونه مورد مطالعه.....158
- جدول (4-6): فراوانی و درصد وضعیت اشتغال مادران نمونه مورد مطالعه.....159
- جدول (4-7): تی محاسبه شده برای مقایسه عامل سیالی خلاقیت در دانش آموزانی که با روش توصیفی و سنتی مورد ارزشیابی قرار می گیرند.....160
- جدول (4-8): تی محاسبه شده برای مقایسه عامل انعطاف پذیری خلاقیت در دانش آموزانی که با روش توصیفی و سنتی مورد ارزشیابی قرار می گیرند.....161
- جدول (4-9): تی محاسبه شده برای مقایسه عامل ابتکار خلاقیت در دانش آموزانی که با روش توصیفی و سنتی مورد ارزشیابی قرار می گیرند.....162
- جدول (4-10): تی محاسبه شده برای مقایسه عامل بسط خلاقیت در دانش آموزانی که با روش توصیفی و سنتی مورد ارزشیابی قرار می گیرند.....163
- جدول (4-11): تی محاسبه شده برای مقایسه خلاقیت در دانش آموزانی که با روش های توصیفی و سنتی مورد ارزشیابی قرار می گیرند.....164
- جدول (4-12): مقایسه میانگین خلاقیت و خرده مقیاس ها در دختران و پسران.....165
- جدول (4-13): تحلیل واریانس دوره‌ها برای مقایسه عامل بسط در دانش آموزان دختر و پسر ارزشیابی توصیفی و سنتی.....166
- جدول (4-14): تحلیل واریانس دوره‌ها برای مقایسه عامل ابتکار در دانش آموزان دختر و پسر ارزشیابی توصیفی و سنتی.....167

جدول (4-15): تحلیل واریانس دوره‌ها برای مقایسه عامل انعطاف‌پذیری در دانش‌آموزان دختر و پسر ارزشیابی توصیفی و سنتی.....168

جدول (4-16): تحلیل واریانس دوره‌ها برای مقایسه عامل سیالی در دانش‌آموزان دختر و پسر ارزشیابی توصیفی و سنتی.....169

جدول (4-17): تحلیل واریانس دوره‌ها برای مقایسه خلاقیت در دانش‌آموزان دختر و پسر ارزشیابی توصیفی و سنتی.....170

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، مقایسه تأثیر شیوه های ارزشیابی (توصیفی - سنتی) بر میزان خلاقیت دانش آموزان دختر و پسر مقطع پنجم ابتدایی شهر تهران می باشد که در نظام ارزشیابی توصیفی و نظام ارزشیابی سنتی شرکت داشتند. جامعه آماری این پژوهش محدود به مناطق 1-2-4-5-9-12-13-14-15-16-19 شهر تهران بوده که از سال 83-1382 این طرح به صورت آزمایشی در این مناطق اجرا شده است. در این پژوهش تعداد 111 دانش آموز پایه پنجم ابتدایی از مدارس مشمول طرح ارزشیابی توصیفی (51 دختر و 60 پسر) و همچنین 138 دانش آموز (63 دختر و 75 پسر) از مدارس هم سطح آنها که تحت پوشش طرح ارزشیابی توصیفی نبودند، به صورت نمونه گیری تصادفی خوشه ای انتخاب شدند. ابزار اندازه گیری مورد استفاده در این پژوهش آزمون تصویری تفکر خلاق تورنس (فرم B) بود.

داده های پژوهش با استفاده از دو روش توصیفی و استنباطی تجزیه و تحلیل شد. در روش توصیفی به منظور توصیف داده ها از جدول توزیع فراوانی و درصد و میانگین و انحراف استاندارد استفاده شد و در روش استنباطی به منظور تعمیم نتایج به جامعه مورد نظر از روش آزمون تی برای گروه های مستقل و تحلیل واریانس دوره استفاده گردید .

نتایج به دست آمده از تجزیه و تحلیل اطلاعات نشان داد که فرضیه اصلی پژوهش مبنی بر وجود تفاوت معنی دار بین خلاقیت دانش آموزانی که با روش توصیفی ارزشیابی شده اند و دانش آموزانی که با روش سنتی ارزشیابی شده اند رد شد. همچنین نتایج نشان داد که بین دانش آموزان مشمول طرح ارزشیابی توصیفی و سنتی از نظر مؤلفه های خلاقیت (سیالی، انعطاف پذیری، ابتکار و بسط) تفاوت معنی دار وجود ندارد. بر طبق یافته های تحقیق بین مقدار میانگین محاسبه شده در عامل های بسط، ابتکار، انعطاف پذیری، سیالی و خلاقیت در دختران و پسران تفاوت معنادار وجود داشت و خلاقیت دانش آموزان دختری که با روش سنتی

و توصیفی ارزشیابی شده بودند بیشتر از دانش آموزان پسری بود که با روش سنتی و توصیفی ارزشیابی شده بودند . اما تأثیر تعاملی جنسیت و ارزشیابی در تمام فرضیه ها رد شد.

در نهایت، در پاسخ به این سؤال پژوهش که آیا جایگزینی ارزشیابی توصیفی به جای ارزشیابی سنتی باعث رشدخلاقیت دانش آموزان شده است؟ می توان گفت که با توجه به نتایج به دست آمده، ارزشیابی توصیفی هیچ تغییری در خلاقیت دانش آموزان به وجود نیاورده است که از جمله دلایل آن می توان به اجرای نادرست طرح، عدم آگاهی معلمان ، ساختار آموزش و پرورش و... اشاره کرد.

فصل اول

کلیات تحقیق

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی یکی از عناصر مهم و اساسی برنامه های درسی و نظام های آموزش و پرورش جهان به شمار می آید. در بسیاری از دایرةالمعارفها که به موضوع نظام های ملی آموزش و پرورش کشورها می پردازند، ارزشیابی پیشرفت تحصیلی از عناوین برجسته ای است که مورد توجه ویژه ای قرار گرفته است (خوش خلق، 1385).

امروزه در بسیاری از نظام های آموزشی، روش های سنجش پیشرفت تحصیلی دانش آموزان در حال تحول و دگرگونی است. زیرا در عصر کنونی افراد به دانش و تواناییهای تازه ای نیاز دارند. در عصر صنعتی که جوامع پیشرفته آن را پشت سر می گذارند برخورداری از دانش و مهارت های اساسی مرتبط با اوضاع و احوال این عصر برای سازگاری با شرایط اجتماعی کفایت می کند. با ورود به عصر فراصنعتی و عصر ارتباطات سازگاری موفقیت آمیز با شرایط اجتماعی مستلزم توانایی دست یابی به اطلاعات، تجزیه و تحلیل، تفسیر و به کار بستن صحیح اطلاعات در امر تصمیم گیری است. در قرن 21 دانش آموزان نه تنها باید مهارتها و دانش اساسی را بیاموزند، بلکه همچنین لازم است که از تفکر انتقادی قدرت تجزیه و تحلیل اطلاعات، خلاقیت و توانایی حق مسئله برخوردار باشند. نسل آینده در دنیایی زندگی خواهند کرد که به طرز تفکر پیچیده و دقیق تری نیاز دارند تا بتواند خود را با شرایط همواره متحول زمان سازگار سازند. تربیت چنین نسلی مستلزم همگام ساختن اهداف، محتوا، روشهای آموزشی و ارزشیابی آموزشی با تحولات سریع علمی، فنی، اجتماعی اقتصادی و سیاسی در سطح جهان است. بنابراین در دنیای امروز هدف تعلیم و تربیت آن نیست که دانش آموزان با حفظ کردن مطالب درسی و گذراندن امتحان کسب موفقیت کنند بلکه هدف تعلیم و تربیت آن است که دانش آموزان بتوانند در جهان خارج از مدرسه و با حل مسائل واقعی زندگی به موفقیت دست یابند.

تغییرات نظام ارزشیابی در جهت بهبود وضعیت یادگیری دانش آموزان پدیده ای است که امروزه در اکثر کشورهای جهان مشاهده می شود. در سالهای اخیر در کشور ایران نیز همگام با سایر کشورها، اقداماتی در این زمینه صورت گرفته است

عملکرد ضعیف و پایین دانش آموزان ایرانی در آزمونهای بین المللی تیمز(1995) و همچنین پرلز(2001) ضرورت توجه جدی برای اصلاحات و بهبود کیفیت آموزش را موجب شد در نتیجه وزارت آموزش و پرورش مأموریت یافت تا نسبت به تهیه طرحی برای تغییر نظام ارزشیابی پایه های اول تا سوم اقدام کند. طرحی تحت عنوان ارزشیابی توصیفی تهیه و به اجرا گذاشته شد(کیامنش،1377).

در عصر کنونی افراد به دانش و توانایی های تازه ای نیاز دارند زیرا نسل آینده در دنیایی زندگی خواهد کرد که به طرز تفکر پیچیده و دقیق تری نیاز دارد تا خود را همواره با تحولات زمان همگام سازد. آنها نه تنها نیاز دارند مهارتهای پایه را بیاموزند بلکه باید قدرت تفکر ، خلاقیت و حل مسأله را یاد بگیرند.

لند¹ و جارمن² معتقدند: « جهان دائماً به نحوی خلاق در حال تغییر است. بهره مند شدن از این تغییرات ، مستلزم نوع جدیدی از یادگیری است. چالش عظیمی که امروزه جوامع با آن روبرو هستند ، روش های تازه ای برای یادگیری را طلب می کند. رها کردن راه های کهنه ، مدل های یادگیری حفظی ، اتاق درسی کلاسیک ، جداسازی معلم و یادگیرنده و فرایند رقابت، و به جای آن ، ساختن محیطی که در آن افراد در فرایندهای تفکر خلاق درگیر شوند و مدام و هوشمندانه به دوباره آغاز کردن دست بزنند ، راه حلی برای یادگیری مؤثر است» (لند و جارمن ،1389:149).

1- Land
2- Jarman

در پاسخ به این تغییرات ، تحولات در سطح بین المللی آغاز شده و در این میان به نقش ارزشیابی پیشرفت تحصیلی توجه ویژه ای شده است.

در آموزش و پرورش سنتی ، ارزشیابی به عنوان آخرین حلقه فرایند یاددهی و یادگیری به شمار می رود که به منظور طبقه بندی دانش آموزان و ارتقای آنان به پایه های تحصیلی بالاتر مورد استفاده قرار می گیرد و به جای توجه به فرایند ، بیشتر به نتیجه توجه دارد (شریفی، 1383). اما در عصر حاضر، با افول نظریه های رفتارگرایی در روانشناسی و گسترش نظریه های شناختی و سازنده گر از یک سو و تحول و دگرگونی های سریع علوم ، فنون و ارتباطات از سوی دیگر، نظریه های یاددهی- یادگیری و راهبردهای ارزشیابی را دگرگون ساخته است.

بیان مسأله

با گسترش دانش برنامه ریزی و بازننگری در اصول تشخیص و تحلیل هدفها و مقاصد آموزشی در سطح جهانی، تحولاتی مهم در الگوها و شیوه های آموزش و ارزشیابی از آموخته های دانش آموزان صورت گرفته و می گیرد. تلاش نظامهای آموزشی برای پاسخگویی به نیازهای جامعه و پرورش انسانهایی متعادل ، خلاق و آماده برای مقابله با زندگی امروزی پر مسأله، پر رقابت و دم به دم در حال تغییر موجب تحولی معنی دار و شگرفت در اصول طراحی برنامه ها و مواد آموزشی، همچنین تدریس - یادگیری و سنجش و ارزشیابی شده است (خلخالی، 1377). در کشور ما ایران نیز تلاشهای گسترده ای برای تغییر نظام آموزشی در حال انجام است.

سابقه هشتاد ساله آئین نامه امتحانات در ایران نشان می دهد که در این مدت طولانی نظام آموزشی ما برای ارزشیابی پیشرفت تحصیلی دانش آموزان همیشه از رویکردی کمی (مقیاس فاصله ای صفر تا بیست) و معیارها و ملاکهایی چون امتحان کتبی و شفاهی استفاده

کرده است. این رویکرد همه انتظارات آموزشی را به مقیاس کمی و نمرات کاهش داده است، غافل از آنکه این کاهش گرایی باعث نادیده گرفتن برخی از اهداف مهم و اساسی تعلیم و تربیت مانند پرورش خلاقیت دانش آموزان شده است (حسنی، 1386).

براساس اهداف منتشره از سوی آموزش و پرورش، «پرورش استعدادها و کمک به تقویت خلاقیت» یکی از اهداف آموزش و پرورش محسوب می شود و مدارس باید در راستای تحقق این هدف به رشد و پرورش خلاقیت دانش آموزان بپردازند؛ لیکن در اکثر موارد خودآگاه یا ناخودآگاه موجب تضعیف خلاقیت می شوند. از مهمترین موانع پرورش خلاقیت در مدارس می توان به مشکلاتی از قبیل تأکید بیش از حد بر محفوظات، تکالیف زیاد، تأکید زیاد بر نمره دانش آموزان به عنوان خوب بودن، عدم پذیرش ایده های جدید، روش های تدریس سنتی و مبتنی بر معلم محوری، عدم آشنایی معلمان با ویژگیهای دانش آموزان خلاق، تحت فشار قرار دادن برای همنوایی با دیگران، تأکید بر تفکر همگرا به جای تفکر واگرا و ... نام برد که همه از مسائل مبتلا به نظام آموزشی امروز است و از رشد رفتارهای خلاقانه دانش آموزان جلوگیری می کند (رستگار، 1382).

همچنین در قرن حاضر که جامعه جهانی در حال گذر از عصر صنعتی به عصر فناوری اطلاعات است، ذهن متخصصان تعلیم و تربیت معطوف چند پرسش اساسی است؛ آیا می توان با شیوه های سنتی مبتنی بر کمی گرایی تفکر خلاق و تفکر انتقادی را به دانش آموزان آموخت؟ چگونه می توان شرایطی را فراهم آورد تا دانش آموزان با ایجاد ارتباط بین آموخته های خود و موقعیت های زندگی از دانش و مهارتهای خود به صورت مناسب استفاده کنند.

بنابراین وجود مسایلی از این دست در نظام ارزشیابی تحصیلی، تصمیم گیران نظام آموزشی را برآن داشت تا مطابق با دیدگاه های نوین در ارزشیابی و مفهوم پردازی های جدید

در این حوزه، دگرگونی‌ها و تحولات عمده‌ای در این حوزه از آموزش و پرورش داشته باشند که طرح ارزشیابی توصیفی، از نشانه‌های توجه عمیق به این مسأله است.

رویکردهای نوین سنجش و ارزشیابی آموزشی بحث تازه و نویی است که در سالهای اخیر چالشهایی را برای نظام آموزشی ایجاد کرده است. توجه به موضوع خلاقیت و نوآوری در ارزشیابی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، به دلیل نقایص و کاستی‌هایی که در نظام ارزشیابی سنتی به همراه داشت، مطرح شد. زیرا امتحانات به شکل رایج نه تنها زمینه ساز خلاقیت دانش‌آموزان نیست بلکه یکی از موانع شکوفایی آن است. طبق نظر برخی صاحب‌نظران یکی از راههای کاهش ذوق خلاقیت کودکان توجه بیش از حد به ارزشیابی است (آمالی، 1386).

ارزشیابی توصیفی به معنای بکارگیری مقیاس رتبه‌ای (کاملاً تحقق یافته، تحقق یافته، نسبتاً تحقق یافته، تلاش بیشتری باید بنماید) به جای مقیاس فاصله‌ای (0 تا 20) و نیز به کارگیری کارنامه توصیفی و ابزارهایی برای سنجش و ارزشیابی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان متناسب با مقیاس مورد نظر است (خوش خلق، 1385). که از مهرماه 1382 در تعداد محدودی از مدارس ابتدایی کشور اجرا شد.

با توجه به این نکته که " اصل تأکید بر خلاقیت و نوآوری " یکی از اصول و اهداف حاکم بر ارزشیابی پیشرفت تحصیلی دوره ابتدایی است (مجموعه مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش)، این پژوهش در پی آن است تا این رویکرد جدید ارزشیابی را که در این چند سال اخیر به صورت آزمایشی جایگزین ارزشیابی سنتی شده است مورد بررسی قرار دهد تا مشخص شود که ارزشیابی توصیفی تا چه میزان توانسته است خلاقیت را در دانش‌آموزان رشد دهد؟ زیرا انتظار می‌رود که دانش‌آموزان تحت پوشش طرح ارزشیابی توصیفی از تفکر خلاق تری برخوردار باشند.